

PUSKIN

Amikor 1837 január 27-én (ónaptár szerint) Péterváron egy megívott párbaj után kiszakadt ólomgolyója Puskin testébe fúródott s szíve megszűnt dobogni, az orosz irodalom elvesztette legnagyobb költőjét. Azt a költőt, aki először tárta ki hiteles erővel népének lelki-kapuit. Puskin többet jelent az oroszoknak, mint a németeknek Goethe vagy az angoloknak Shakespeare: benne kiteljesedett az egész addigi orosz irodalom s ő a hordozója, gyökere a későbbi század orosz írásművészetének is, a versnek éppen úgy, mint a prózának, a nyelvnek éppen úgy, mint a forma és tartalom csodálatos egységének, egészen a mai realizmusig. Bjelinszki írja róla: „Puskin a poézis örök nagymestere, a művészet tanítója”. Gogoly így jellemzi: „Nyelvében, mint a szótárban, megellejük az orosz nyelv minden gazdagságát, minden hajlékonyságát, minden erejét”.

Az akkori orosz élet feudális fertőjében és útvesztőiben barangoló Puskin a zseni biztonságával halad költői útján. A byroni emlíon nevelkedett formaművész hirtelen messze túlszárnyalja mesterét; verses regénye, az Anyégin csak hősnőjében őriz már romantikát, a byroni hős realiztikusan, némi öngúnnal ábrázolt világot s ahogy az egyik irodalomtörténész megállapítja „Anyéginben a milieu mindennél fontosabb, a döntő a részletek rajza, a detail — ezzel a modern regény előfutárja lesz”.

Nehéz lenne persze ezen a szűk helyen egész életét és költői munkásságát adni, a költő oeuvre-jét még nehezebb. Kétségtelen, hogy közel állt a polgári orosz forradalom akkori szereplőihöz, a dekabristákhoz, értük lángolt sok versében.

Szibériában mélységes ólombánya
Lánca a szenvedést kívánja
S ti büszkén hordjátok testeteken rajt.
A világ meghallja eszmétek s a jajt.

— — — — —
Eltűnnek egy nap, lánc és szenvedés
Mint a rossz álom, ha szél elfújja és
Szabadság nyújtja majd kezét felétek
S rajta kardot is, fényes harci vértet.

Ne felejtjük el, hogy ez a vers Oroszországban íródott, a múlt század első felében, amikor a szabadság szinonim fogalom volt a cári hatalom letörésével s minden ilyen megnyilatkozásért halálrakorbácsolták az embereket, felakasztották vagy Szibériába hurcolták őket.

Puskinra is ólombánya várt, de hatalmas közbenjárói kieszközlük, hogy csak vidékre száműzik. Ez a száműzetés közelhozta, ott lent délen, a néphez és a népnyelvhez és merészen bevonul friss, új hangjával az irodalomba: lázad a merev formák ellen, a régi nyelv ellen — oroszul addig valami középkori, templomi mindenszláv nyelven írtak — a cárizmust és kényszeruralmat gyűlöli, adja hát Anyéginben az életet s aki olvasni tud kiolvashatja ebből az élet ábrázolásból, kihez húz a költő szíve. Ez is harc volt, minden ellen, ami merev és maradj az akkori világban.

Gazdag életművét egy-egy kiemelkedő alkotással jelezzük. Első műve, a Kaukázusi fogoly még mélyen romantikus, mélyen byroni, a Cigányok azonban már olyan mint egy szociális regény, benne „sorsot idéz és embert sziklából farag”. „Az Anyégin, élete főműve (az ami Goethének Faust és Cervantesnek Don Quijote, voltaképpen az orosz élet enciklopédiája. A főnemesek, az akkori mondén világ, a falusi nemesek és azok cselédei, aztán a jobbágyok — mind, mind felvonulnak. Sajnos ez a mű is, mint Puskinnak majdnem minden munkája úgyszólván lefordíthatatlan — lefordíthatatlan olyan értelemben, hogy visszazsikáját, amely az orosz ember számára csodálatosan különbé teszi minden irodalmi alkotásnál.

Miért hogy éppen erre vitt az útja
Amit tudnék önről, éppen semmi
Miért, hogy ennek így kellett pont lenni
S a szívem most, mintha vesszőt futna.

A főhős és Tatjana párbeszéde ez, az Anyéginből — csak érinteni lehet a gondolatot, a főkéletes muzsikát nem lehet visszaadni.

Amikor a történelemhez nyúl, szintén hatalmasat alkot. Boris Godunov a romantikus történelmi drámák lelegeje, a Poltava című epikus költeménye az orosz mult nagyszerű feltárása. Prózai művei közül a Kapitány lánya az a munka, amelyben a lázadó Pugacsev alakjának nagyszerű megrajzolása mellett úgyszólván példáját adja a realista ábrázolásnak.

Puskin „internacionalistának” skatulyázta be a régi irodalomtörténet. Ha ez azt jelenti, hogy művészetével kaput nyitott népének a nemzetek kultúrközössége felé, úgy valóban az — viszont ami műveiből kiárad, az mind emberi s ugyanakkor valójában az orosz nép. Ez legvilágosabb bizonyítéka forró népszerűségének. Egész költői lényével annyira hozzá van kötve népe életéhez, hogy ebben az „internacionalistában” ünnepelhetjük legmelegebben a talajhoz és néphez kötött írói, akire úgy rétegeződik a reakövetkező orosz irodalom, a költők Lermontovtól Majakovszkiig, a prózairók hosszú sora Tolsztojon át Maxim Gorkijig, mintha valamennyinek gyökere Puskinig nyúlna vissza.

S ez a csodálatos ember, akinek idén ünnepeljük születésének 150 esztendősi évfordulóját (1799 május 26-ikén született, ónaptár szerint) s akiről I. Miklós cár mondta egyszer, hogy „Oroszország legeszebb embere” — ez az ember élete végén az udvari apródok állásá-

ban élt, a cár az udvari élet posványába akarta belefojtani, s mivel ez mégse sikerült a halált küldték érte, középkori ítélet „legális” gyilkosság formájában, párbajgolyóval.

Kortársa és rajongója, a később szintén párbajban elesett Lermontov írja, halála hírére:

Pompás szavának hangja elrekedt
Nem szól már és nem száll szerte
Keze nem perget lantos éneket
Ajkát a halál bilincsbeverte.

Titeket vádollok . . .
A trón körül talpnyalókat
Szabadságot, zsenit tagadókat.
Tiétek a törvény, a mindenható —
De igazságtok mily erőtlen ó!

S ha elpusztultak pogányul
A költő vére
Ártatlan vére fejetekre hull

(Lermontov: A költő halálára)

A nemesi csorda kegyetlen játékos és vad összeesküvése fosztotta meg életétől Alekszandar Szergejevics Puskin, az orosz nép legnagyobb, legmaradandóbb emlékéű íróját. Testét saját osztálya lökte halálba — de a művészete több volt egész osztályánál. S ebbe a művészetbe az egész orosz élet belefért a poltavai nagy ütközettől a kaukázusi cigányokig, az orosz udvarházak levegőjétől a szibériai száműzöttekig s a cár ellen lázadó Pugacsev realizztikusan ábrázolt alakjáig, minden.

Majtényi Mihály